

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Wprowadzenie

Author: Ewa Ogrodzka-Mazur

Citation style: Ogrodzka-Mazur Ewa. (2019). Wprowadzenie. "Edukacja Międzykulturowa" (Nr 11 (2019), s. 11-19).

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Wprowadzenie

Ukazanie się jedenastego tomu „Edukacji Międzykulturowej”, czasopisma redagowanego od 2012 roku przez pracowników Zakładu Pedagogiki Ogólnej i Metodologii Badań oraz Pedagogiki Społecznej i Edukacji Międzykulturowej Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, wpisuje się w obchody ważnych uroczystości, które odbyły się w cieszyńskim ośrodku akademickim w czerwcu 2019 roku.

4 czerwca, w uznaniu dla wybitnych osiągnięć naukowo-badawczych oraz za zasługi dla rozwoju nauki i kultury, Senat Uniwersytetu Śląskiego nadał prof. zw. dr. hab. Tadeuszowi Lewowickiemu najwyższą godność Doktora *Honoris Causa* Uniwersytetu Śląskiego i wpisał nadanie tytułu do „Księgi Doktorów *Honoris Causa* Uniwersytetu Śląskiego”. Uroczystość ta miała miejsce w Cieszynie, mieście pogranicza kultur, narodów i wyznań, mieście, w którym tradycja kształcenia nauczycieli trwa nieprzerwanie od dwustu czterdziestu trzech lat, wreszcie w mieście, w którym przez trzydzieści lat profesor Tadeusz Lewowicki tworzył i nadal kreuje cieszyńską nauką szkolę badań kultury i oświaty pogranicza (Ogrodzka-Mazur, 2019, s. 36).

W związku z tymi wydarzeniami, warto przypomnieć – odwołując się do bogatej twórczości i działalności naukowej Profesora mającej na celu rozwijanie w Polsce pedagogiki i edukacji międzykulturowej – opracowaną przez niego syntezę zawierającą zarys pedagogiki międzykulturowej – jako dyscypliny nauk pedagogicznych. Składnikami tej dyscypliny są:

- klarownie zarysowana koncepcja edukacji międzykulturowej i dotyczącego tego obszaru edukacji rozumienia pedagogiki;
- w ramach refleksji i praktyki edukacyjnej używany jest stosunkowo precyzyjnie określony język, inaczej mówiąc – sieć pojęć. Część pojęć – jak zwykle w humanistyce – zaczerpnięta została z innych dyscyplin, część ma nadane znaczenie właściwe edukacji i pedagogice międzykulturowej;
- również dość wyraźnie określony został obszar zainteresowań, pola i przedmioty badań. Znajduje to odzwierciedlenie w licznych publikacjach; podkreślić przy tym należy interdyscyplinarność pedagogiki międzykulturowej;

- odwołując się do pokrewnych dyscyplin humanistyki, korzysta się z szerokiego zakresu metod, technik i narzędzi badań – zarówno badań ilościowych, jak i jakościowych. Zgromadzony został duży zasób wyników badań;
- poczynania badawcze i strukturalne ukierunkowane są licznymi teoriami z zakresu nauk społecznych. Pedagogika międzykulturowa dysponuje – co wydaje się zjawiskiem nieczęstym w pedagogice – oryginalnymi własnymi propozycjami teoretycznymi. Przykładem są opracowana przez Tadeusza Lewowickiego *Teoria Zachowań Tożsamościowych* (TZT) oraz *Teoria Wielozakresowej i Wielowymiarowej Tożsamości* (TWiWT) – autorstwa Jerzego Nikitorowicza. Propozycje te znalazły zastosowanie już w wielu badaniach, posłużyły do konstruowania metodologii badań, zostały wykorzystane przy interpretacjach wyników;
- historyczny i współczesny dorobek edukacji wielokulturowej i edukacji międzykulturowej ma ujęcia porównawcze i ujęcia stanowiące syntezy wcześniejszych dokonań. Pedagogika międzykulturowa ma swoje korzenie, dzieje i całościowe przedstawienia wcześniejszych etapów. Można powiedzieć, że – zgodnie z dobrą tradycją humanistyki – ma pamięć o dorobku poprzednich pokoleń i poddaje ten dorobek krytycznej analizie;
- godna uwagi jest kondycja kadrowa społeczności zajmujących się edukacją i w istocie pedagogiką międzykulturową. Liczba badaczy, rozwój naukowy, poziom prac uzasadniają przekonanie, że sytuacja kadrowa bardzo dobrze rokuje dyscyplinie naukowej. W mijających paru dekadach powstało dużo wartościowych publikacji. Pojawiają się nowe kierunki studiów i badań;
- środowisko uprawiające pedagogikę międzykulturową jest już dość dobrze zorganizowane instytucjonalnie. Wielkim walorem pozostaje integracja i ścisła współpraca badaczy z wielu ośrodków akademickich. Wskazać należy na tradycje wspólnych działań w Społecznym Zespole Badań Kultury i Oświaty Pogranicza, potem w ramach Zespołu Pedagogiki Kultury i Edukacji Międzykulturowej przy KNP PAN, a teraz Stowarzyszenia Wspierania Edukacji Międzykulturowej;
- wyraźne i wielostronne są powiązania teorii (teoretyków i badaczy) z praktyką oświatową. Pedagogika międzykulturowa spełnia funkcje właściwe naukom, które generują różne zastosowania praktyczne. Potrzeby społeczne wydają się mocno oddziaływać na żywotność – zakres, kierunki i metody badań – pedagogiki międzykulturowej (Lewowicki, 2011, ss. 496–498).

Szczególne znaczenie dla badaczy międzykulturowych ma opracowana przez profesora Tadeusza Lewowickiego w 1995 roku Teoria Zachowań Tożsamościowych (TZT), będąca ważną perspektywą w poszukiwaniu prawidłowości warunkujących kształtowanie się poczucia tożsamości oraz całościowym i zarazem porównawczym ujęciem procesów i zjawisk zachodzących w regionach pogranicza (pograniczy). Wyróżnione obszary (elementy) tożsamości: **pierwszy** – obejmujący losy historyczne, identyfikację z określonym terytorium i grupą społeczną, **drugi** – wyznaczany odrębnością kultury, języka, przekazu tradycji oraz wiedzy o dorobku duchowym i materialnym danej społeczności, **trzeci** – kojarzony ze swoistą genealogią historyczną i swoistymi cechami grupy (grup) oraz funkcjonującymi w niej stereotypami, **czwarty** – dotyczący kondycji gospodarczo-ekonomicznej, standardów życia grupy (grup), **piąty** – związany z potrzebami, celami życiowymi i preferencjami aksjologicznymi oraz **szósty** – uwzględniający kontekst polityczny, światopoglądowy, społeczny i gospodarczy (Lewowicki, 1995a, ss. 51–63; Lewowicki, 1995b, ss. 13–26) – stają się istotnymi wyznacznikami zachowań tożsamościowych, mogącymi stanowić podstawy do wypracowania oferty (ofert) edukacyjnych, adresowanych do środowisk wielokulturowych.

W tym kontekście formułuje profesor Lewowicki ważną – z punktu widzenia współczesnych badań naukowych w dziedzinie humanistyki – tezę, zgodnie z którą „w rozmaitych wersjach w różnych państwach wyraźnie formuje się swoisty model tożsamości wielowymiarowej – łączącej identyfikację lokalną, regionalną, państwową i europejską z różnymi powiązaniami narodowościowymi, etnicznymi, religijnymi czy wyznaniowymi, kulturowymi. Poszczególne składniki tej wielowymiarowej tożsamości bywają wybierane przez ludzi – zgodnie z ich przekonaniami, poglądami, wierzeniami, także dziedzictwem kulturowym. Ten rodzaj tożsamości ma charakter otwarty – nie zależy od »dziedziczonej« narodowości, koloru skóry czy religii. Spoiwem tej tożsamości są (stają się) wartości właściwe społeczeństwom demokracji parlamentarnej, uniwersalne wartości ukształtowane od wieków i wyznaczające godne, pokojowe życie ludzi – umożliwiające rozwój, samorealizację, pomyślne funkcjonowanie w społeczeństwie, umożliwiające szczęśliwe życie. Wiele wskazuje na to, że społeczeństwa mają świadomość szans, jakie daje tak pojmowana tożsamość. Coraz więcej ludzi akceptuje model tożsamości wielowymiarowej. Oczywiście, nie brak zwolenników tradycyjnie rozumianej tożsamości. Jednak procesy społeczne, przemiany dokonujące się w świecie – szczególnie w bliskiej nam Europie – wyznaczają tendencje ku upowszechnianiu tej nowoczesnej – zgodnej z przesłaniami integracji europejskiej –

tożsamości wielowymiarowej, kształtowanej w otoczeniu społecznym i jednocześnie kształtowanej przez jednostki wybierające własne identyfikacje” (Lewowicki, 2011, ss. 492–493). Teoria Zachowań Tożsamościowych jest od wielu lat z powodzeniem wykorzystywana przez badaczy międzykulturowych m.in. do konstruowania metodologii badań oraz interpretacji uzyskanych wyników¹.

¹ Można w tym zakresie przywołać m.in. prace wielu badaczy środowisk wielo- i międzykulturowych – pedagogów i socjologów, w których wykorzystywano T. Lewowickiego Teorię Zachowań Tożsamościowych. Por. m.in.: Gajdzica, A. 2013. *Portret zbiorowy nauczycieli aktywnych*. Cieszyn – Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek; Grabowska, B. 2013. *Poczucie tożsamości młodzieży uczącej się w szkołach z polskim językiem nauczania na Białorusi, Ukrainie i w Republice Czeskiej – studium porównawcze*. Cieszyn – Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek; Kurzepa, J. 2007. *Socjopatologia pogranicza. Zmiany zachowań mieszkańców pogranicza zachodniego. Studium socjologiczne*. Zielona Góra: UZ; Ogrodzka-Mazur, E. 2007. *Kompetencja aksjologiczna dzieci w młodszym wieku szkolnym. Studium porównawcze środowisk zróżnicowanych kulturowo*. Katowice: UŚ; Ogrodzka-Mazur, E., Klajmon-Lech, U. i Różańska, A. 2014. *Tożsamość kulturowa, religijność i edukacja religijna postrzegana z perspektywy społeczności szkół z polskim językiem nauczania w wybranych krajach europejskich*. Cieszyn – Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek; Różańska, A. 2015. *Edukacja religijna młodzieży w warunkach pluralizmu religijnego w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej (Grupa Wyszehradzka: Polska, Czechy, Słowacja, Węgry) – studium porównawcze*. Cieszyn – Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek; Sobecki, M. 2007. *Kultura symboliczna a tożsamość. Studium tożsamości kulturowej Polaków na Grodzieńszczyźnie z perspektywy edukacji międzykulturowej*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”; Tenże. 2016. *Komunikacja międzykulturowa w perspektywie pedagogicznej. Studium z pogranicza polsko-litewsko-białorusko-ukraińskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”; Szczurek-Boruta, A. 2007. *Zadania rozwojowe młodzieży i edukacyjne warunki ich wypełniania w środowiskach zróżnicowanych kulturowo i gospodarczo. Studium pedagogiczne*. Katowice 2007: UŚ; Tejże. 2014. *O przygotowaniu nauczycieli do pracy w warunkach wielokulturowości – konteksty, opinie studentów, propozycje*. Cieszyn – Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek; Urban, J. 2014. *Mniejszości narodowe krajów Grupy Wyszehradzkiej w procesach integracyjnych Europy – tożsamość młodzieży mniejszości*. Cieszyn – Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek; Urlińska, M. M. 2007. *Szkoła polska na obczyźnie wobec dylematów tożsamościowych. Na przykładzie szkoły polskiej na Łotwie*. Toruń: UMK; Wojakowski, D. 2002. *Polacy i Ukraińcy: rzecz o pluralizmie*

W pedagogicznych badaniach międzykulturowych profesor Lewowicki wskazuje również na potrzebę odwoływania się do teorii i koncepcji dotyczących zachowań społecznych. Jego zdaniem „to zrozumiałe, uzasadnione dążenie do lepszego zrozumienia zjawisk i procesów społecznych. Ponieważ jednak na gruncie pedagogiki raczej trudno o znalezienie satysfakcjonujących teorii lub koncepcji, przedstawiciele tej dyscypliny sięgają do dorobku dyscyplin pokrewnych. Jedną z nich jest od lat socjologia. Inną – psychologia społeczna czy socjologizujące (pograniczne z socjologią) nurty psychologii. Pojawiają się i inne nawiązania – do studiów historycznych, badań nad kulturą, studiów traktujących o polityce i o religii. Wydaje się jednak, że przeważają skojarzenia z socjologią, socjologicznymi interpretacjami życia społeczności wielokulturowych. [...] Socjologia, a także psychologia, pomagają zrozumieć sytuacje i zachowania społeczne, proponują rozmaite wyjaśnienia, interpretacje. To ważne dla pedagogów międzykulturowych, słusznie więc sięgają do prac socjologicznych. Tam znajdują intelektualny oręż pomocny w poczynaniach edukacyjnych” (Lewowicki, 2010, s. 303).

Konfrontacja różnych podejść – nazwanych przez profesora Lewowickiego socjologizmem i pedagogizmem – pozwala „dostrzec istotne odmienności w myśleniu i działaniu swoistym każdemu z tych podejść. W przypadku edukacji międzykulturowej daje to szansę dostrzeżenia i zrozumienia oryginalności i podstawowego sensu tego obszaru edukacji. W odróżnieniu od typowego dla innych dyscyplin spojrzenia na wielość kultur występujących »obok« siebie, w edukacji międzykulturowej istotne jest występowanie kultur »razem« – z wzajemnym poznawaniem, oddziaływaniem, przyjmowaniem wpływów innych kultur. To także – coraz bliższe socjologii – spojrzenie na wielowymiarową tożsamość współczesnego człowieka (pozostającego w związkach z »małą ojczyzną«, regionem, państwem i społeczeństwem, Europą). To uznanie, że poza tożsamością »nadaną«, może być i jest tożsamość wybierana. Wielostronnemu (w tym socjologicznemu i pedagogicznemu) oglądowi należy poddać te i wiele innych spraw. [...] Socjologia – nawet rezygnując z działań na rzecz zmian społecznych – daje możliwość »monitorowania« poczynąń edukacyjnych, kontroli skutków tych poczynąń, społecznego spostrzegania. To zwiększa szanse – najprościej mówiąc – rozumnego oddziaływania edukacyjnego. Korzyści związków z socjologią nie są tylko jednostronne. Edukacja międzykulturowa jest polem nowych obserwacji

i analiz socjologicznych. To może przynieść pożytek i socjologii i pedagogice, edukacji międzykulturowej” (Lewowicki, 2010, ss. 307–308).

Profesor Tadeusz Lewowicki znacząco przyczynił się również do instytucjonalnego kreowania i rozwoju środowiska pedagogów międzykulturowych. W badaniach dotyczących edukacji wielo- i międzykulturowej – obok pracowników Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie – uczestniczą członkowie innych ośrodków akademickich (m.in. z Białegostoku, Bydgoszczy, Gdańska, Krakowa, Lublina, Opola, Poznania, Torunia, Warszawy, Zielonej Góry)², skupieni w powołanej z Jego inicjatywy w 1994 roku Federacji Społecznych Zespołów Badań Kultury i Oświaty Pogranicza, a od roku 2004 – w Zespole Pedagogiki Kultury i Edukacji Międzykulturowej przy Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN. Badacze, reprezentanci różnych ośrodków naukowych w kraju i za granicą, poszerzają swą działalność naukową w zainicjowanym przez Profesora w 2007 roku Stowarzyszeniu Wspierania Edukacji Międzykulturowej. Jego celem jest rozwój polskiej myśli naukowej w dziedzinie pedagogiki międzykulturowej oraz realizacja badań naukowych i inicjatyw edukacyjnych mających związek z pedagogiką międzykulturową i edukacją w warunkach zróżnicowania kulturowego.

* * *

Prezentowane w tym tomie artykuły, rozprawy, komunikaty z badań, artykuły recenzyjne oraz opracowania odnoszące się do praktyki edukacyjnej – nawiązują w swej zawartości treściowej do najważniejszych, wybranych idei i myśli z bogatej twórczości naukowo-badawczej profesora Lewowickiego, znanej i uznanej zarówno w Polsce, jak i za granicą. W dziale *Edukacja międzykulturowa na świecie* autorzy z Republiki Czeskiej, Słowacji i Ukrainy charak-

² Są to głównie ośrodki naukowe prowadzące badania na pograniczu polsko-białorusko-litewsko-ukraińskim (zespół Jerzego Nikitorowicza), polsko-czeskim pograniczu na Śląsku Cieszyńskim (zespół Tadeusza Lewowickiego) i pograniczu polsko-niemiecko-czesko-słowackim na Śląsku Opolskim (zespół Zenona Jasińskiego). Trzydziestoletnie rezultaty działalności naukowo-badawczej tych ośrodków zostały przedstawione m.in. w ponad 45 publikacjach przygotowanych przez Katedrę Edukacji Międzykulturowej Wydziału Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku, w 80 tomach prac z serii „Edukacja Międzykulturowa” opublikowanych przez Społeczny Zespół Badań Oświaty i Kultury Pogranicza oraz Zakład i Katedrę Pedagogiki Ogólnej Wydziału Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, oraz w ponad 30 pracach wydanych przez Instytut Nauk Pedagogicznych Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Opolskiego.

teryzują ponadto wieloletnie doświadczenia badawcze w zakresie edukacji wielo- i międzykulturowej inspirowane dorobkiem naukowym Profesora.

Tom zawiera ponadto kronikę z tegorocznych konferencji poświęconych problematyce edukacji wielo- i międzykulturowej oraz bibliografię prac w serii „Edukacja Międzykulturowa”, wydawanej pod kierunkiem naukowym profesora Tadeusza Lewowickiego od 1992 roku w cieszyńskim ośrodku akademickim.

W imieniu zespołu redakcyjnego i Rady Naukowej czasopisma „Edukacja Międzykulturowa” pragnę podziękować wszystkim Recenzentom i Autorom za twórczy namysł nad problematyką wielo- i międzykulturowości. Wydanie tego numeru czasopisma „Edukacja Międzykulturowa” stało się możliwe dzięki niezmiennej przychylności i pomocy władz akademickich Uniwersytetu Śląskiego Wydziału Sztuki i Nauk o Edukacji w Cieszynie oraz Wydawnictwa Adam Marszałek.

Redaktor naczelny
Ewa Ogrodzka-Mazur

Bibliografia

- Gajdzica, A. 2013. *Portret zbiorowy nauczycieli aktywnych*. Cieszyn – Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Grabowska, B. 2013. *Poczucie tożsamości młodzieży uczącej się w szkołach z polskim językiem nauczania na Białorusi, Ukrainie i w Republice Czeskiej – studium porównawcze*. Cieszyn – Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Kurzępa, J. 2007. *Socjopatologia pogranicza. Zmiany zachowań mieszkańców pogranicza zachodniego. Studium socjologiczne*. Zielona Góra: UZ.
- Lewowicki, T. 1995a. *Problemy tożsamości narodowej – w poszukiwaniu sposobów uogólnionych ujęć kwestii poczucia tożsamości i zachowań z tym poczuciem związanych*. W: Urlińska, M. M. red. *Edukacja a tożsamość etniczna*. Toruń: UMK, ss. 51–63;
- Lewowicki, T. 1995b. *O badaniach społeczności pogranicza – od parcjalnych opisów ku elementom teorii zachowań tożsamościowych*. W: Nikitorowicz, J. red. *Edukacja międzykulturowa – w kręgu potrzeb, oczekiwań*

- i stereotypów*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”, ss. 13–26.
- Lewowicki, T. 2010. *Socjologizm vs. pedagogizm – czy synteza w edukacji międzykulturowej?* W: Lewowicki, T. i Ogrodzka-Mazur, E. red. *Edukacja międzykulturowa – teorie, poglądy, doświadczenia społeczne*. Cieszyn – Warszawa – Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP w Warszawie, Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 303–309.
- Lewowicki, T. 2011. *O doświadczeniach edukacji wielokulturowej oraz perspektywie edukacji i pedagogiki międzykulturowej*. W: Lewowicki, T., Ogrodzka-Mazur, E. i Szczurek-Boruta, A. red. *Edukacja międzykulturowa – dokonania, problemy, perspektywy*. Cieszyn – Warszawa – Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP w Warszawie, Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 479–503.
- Ogrodzka-Mazur, E. 2007. *Kompetencja aksjologiczna dzieci w młodszyim wieku szkolnym. Studium porównawcze środowisk zróżnicowanych kulturowo*. Katowice: UŚ.
- Ogrodzka-Mazur, E., Klajmon-Lech, U. i Różańska, A. 2014. *Tożsamość kulturowa, religijność i edukacja religijna postrzegana z perspektywy społeczności szkół z polskim językiem nauczania w wybranych krajach europejskich*. Cieszyn – Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Ogrodzka-Mazur, E. 2019. *Laudacja na cześć kandydata do tytułu doktora honoris causa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach prof. zw. dr. hab. Tadeusza Lewowickiego*. W: Ogrodzka-Mazur, E. red. *Tadeusz Lewowicki. Doctor Honoris Causa Universitatis Silesiensis*. Katowice: UŚ, ss. 19–36.
- Różańska, A. 2015. *Edukacja religijna młodzieży w warunkach pluralizmu religijnego w wybranych krajach Europy Środkowo-Wschodniej (Grupa Wyszehradzka: Polska, Czechy, Słowacja, Węgry) – studium porównawcze*. Cieszyn – Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Sobecki, M. 2007. *Kultura symboliczna a tożsamość. Studium tożsamości kulturowej Polaków na Grodzieńszczyźnie z perspektywy edukacji międzykulturowej*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie „Trans Humana”.
- Sobecki, M. 2016. *Komunikacja międzykulturowa w perspektywie pedagogicznej. Studium z pogranicza polsko-litewsko-białorusko-ukraińskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.

- Szczurek-Boruta, A. 2007. *Zadania rozwojowe młodzieży i edukacyjne warunki ich wypełniania w środowiskach zróżnicowanych kulturowo i gospodarczo. Studium pedagogiczne*. Katowice 2007: UŚ.
- Szczurek-Boruta, A. 2014. *O przygotowaniu nauczycieli do pracy w warunkach wielokulturowości – konteksty, opinie studentów, propozycje*. Cieszyn – Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Urban, J. 2014. *Mniejszości narodowe krajów Grupy Wyszehradzkiej w procesach integracyjnych Europy – tożsamość młodzieży mniejszości*. Cieszyn – Toruń: Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Urlińska, M. M. 2007. *Szkoła polska na obczyźnie wobec dylematów tożsamościowych. Na przykładzie szkoły polskiej na Łotwie*. Toruń: UMK.
- Wojakowski, D. 2002. *Polacy i Ukraińcy: rzecz o pluralizmie i tożsamości na pograniczu*. Kraków: Zakład Wydawniczy „Nomos”.
- Wojakowski, D. 2007. *Swojskość i obcość w zmieniającej się Polsce*. Warszawa: IFiS PAN.